

Het sociologische nieuws van Gerritsen van der Hoop N. A. Wilterdink

Bovenstaand artikel van Gerritsen van der Hoop was voor mij in tenminste één opzicht waardevol: het prikkelde mij tot nadenken over de vraag welke mogelijke grenzen te stellen zijn aan de problemen die voor sociologen de moeite van het onderzoeken waard zijn, en waarin als sociologisch gepresenteerde kennis zich zou moeten onderscheiden van *common sense*. Met beide, sterk samenhangende problemen worden sociologen steeds weer geconfronteerd, en mijn punten van kritiek op het stuk van Gerritsen van der Hoop hebben er alle mee te maken. Ze zijn te benoemen onder de trefwoorden (1) informatiegehalte, (2) empirische fundering en (3) sociologische interessantheid.

1 – *Informatiegehalte*. Sommige sociologen lijken er wel op uit te zijn alle aanleiding te geven tot het bekende verwijt dat in de sociologie voornamelijk dingen beweerd worden die 'iedereen al weet'. Gerritsen van der Hoop komt hier in elk geval dicht bij in de buurt. Nu moet tot zijn voordeel gezegd worden dat hij ook geen enkele poging doet de eenvoud en weinig verrassende aard van de conclusies te verbloemen door middel van moeilijk jargon en een uitgebreid notenapparaat. Jammer genoeg vervalt hij hier en daar in een ander uiterste, een babbeltaal die net als misplaatst jargon allerlei onduidelijkheden kan verhullen.

Hoe dan ook, de conclusies van het artikel komen feilloos overeen met wat iedere redelijk geïnformeerde Nederlander waarschijnlijk allang vermoedde: de Telegraaf is nogal een sensatiekrant, in de NRC staat veel buitenlands nieuws, in de Volkskrant wordt vrij veel aandacht geschonken aan 'acties' en 'actiegroepen'. Het is me wat. Natuurlijk, er wordt in dit stuk ook de nodige detail-informatie gegeven die niet zonder meer kon worden vermoed. Des te meer valt het te betreuren dat die soms bijzonder aardige details toch erg weinig toevoegen, of afbreuk doen, aan een al bekend beeld.

2 – *Empirische fundering*. Mijn twijfels op dit punt hebben niet betrekking op de eenvoudige constatering dat de NRC relatief veel ruimte reserveert voor buitenlands nieuws. In veel gevallen echter lijken de interpretaties en indelingen nogal willekeurig. Waarom zijn bijvoorbeeld berichten over 'beroemde personen die iets doen dat voor hen ongewoon is' (met als merkwaardig voorbeeld 'kamervoorzitter Vondeling op de fiets') gerangschikt onder de rubriek 'dagelijks leven' en niet onder 'beroemde personen'? En wat is onder een rubriek als 'spanning' gerekend? En hoe zijn 'acties 'van onderop' ' gedefinieerd, en waarom vallen 'vakbondsacties' daar niet onder?

De problemen van interpretatie en categorisering werken door in de conclusies. Ik geloof zo ook wel dat de Telegraaf een meer sensatiegerichte krant is dan NRC en Volkskrant, maar het is de vraag of zo iets zich überhaupt wel voor objectieve meting leent. Gerritsen van der Hoop probeert het o.m. via introspectie: hij gaat bij zichzelf te rade wat 'sensatiegerichtheid' zo ongeveer inhoudt en ordent vervolgens het materiaal naar de zelfbedachte criteria. Hierbij komen onvermijdelijk persoonlijke appreciaties om de hoek kijken, zoals met name in het opstellen van de criteria voor het sensationele van krantekoppen (is bijv. gemakkelijk, 'huiselijk' taalgebruik per definitie sensationeel?) en het beoordelen van koppen naar deze criteria (was bijv. de kop 'Libanon nog verder in greep chaos' wel een 'overdrijving'?). Het is heel wel denkbaar dat de schrijver zich bij dit alles mede heeft laten leiden — zoals hij zelf ook aangeeft — door de verwachting dat de Telegraaf als de meest sensatiegerichte krant uit de bus zou komen.

De schrijver had vertekening door vooringenomenheid kunnen voorkomen en de intersubjectiviteit kunnen vergroten door de krantekoppen voor te leggen aan respondenten, zonder erbij te zeggen uit welke krant de koppen afkomstig waren, en hen te vragen deze op hun sensationele karakter te beoordelen. Een heel andere, veel moeilijker maar wat mij betreft aantrekkelijker werkwijze was geweest: de subjectiviteit van een kwalificatie als 'sensationeel' erkennen en deze beschouwen als een etiket waarmee mensen bepaalde vormen van berichtgeving benoemen; en nagaan op grond waarvan mensen dat dan doen en welke impliciete betekenissen ze daarbij aan het woord toekennen. Wordt 'sensationeel' bijv. altijd in pejoratieve zin gebruikt? Of erkennen en aanvaarden lezers en journalisten van een blad als de Telegraaf het sensatiegerichte karakter van hun krant? Naar een antwoord op dergelijke vragen ben ik meer benieuwd dan naar de uitkomst van een quasi-objectieve meting van maten van sensatiegerichtheid.

Nog veel minder gefundeerd, en ook veel aanvechtbaarder, is de conclusie dat 'de Volkskrant een conflictmodel van de samenleving' hanteert, kennelijk in tegenstelling tot de beide andere bladen. Dat zou moeten blijken uit het feit dat iets meer dan de helft van de Volkskrant-voorpaginakoppen aangeven 'dat de maatschappij bestaat uit groepen met tegengestelde belangen die gewikkeld zijn in een machtsstrijd en niet alleen uit heren die verklaringen afleggen'. Hoe blijkt dat? En zijn de heren die de verklaringen afleggen niet vaak vertegenwoordigers van die botsende belangengroepen? En betekent iedere aanduiding van belangenstrijd tussen groepen dat men uitgaat van een 'conflictmodel van de samenleving'? En om wat voor conflictmodel gaat het dan bij de Volkskrant? Zonder de beantwoording van dergelijke vragen blijft de geciteerde conclusie een loze bewering.

3 — *Sociologische interessantheid*. Zelfs als bovengenoemde bezwaren niet zouden gelden, vraag ik me af of een onderzoekje als dit eigenlijk wel sociologisch interessant is. Het is natuurlijk een kwestie van smaak, maar het lijkt me niet onredelijk om als minimum-voorwaarde voor sociologisch interessant onderzoek te stellen, dat de uitkomsten ervan ook voor niet direct betrokkenen iets moeten zeggen over de manieren waarop (bepaalde groepen) mensen samenleven. De bevinding nu dat de ene krant sensationeler is, minder aandacht besteedt aan het buitenland, etc. dan de andere krant zegt op zichzelf niets over menselijk samenleven in het algemeen, of de Nederlandse samenleving of bepaalde soorten groepen daarbinnen. Alleen direct betrokkenen, leden van de Nederlandse samenleving die al heel wat weten van de drie onderzochte kranten en de samenleving waarbinnen deze opereren, kunnen uit de resultaten misschien iets van sociologische betekenis afleiden,

maar juist zij zullen er weinig door verrast zijn.

Wel zou hier sprake kunnen zijn van een onderdeel van sociologisch belangwekkend onderzoek. Zoals hierboven aangeduid, had een meer ethnomethodologische benadering tot de mogelijkheden behoord: nagaan hoe mensen bepaalde kwalificaties aan bepaalde vormen van berichtgeving toekennen. Een andere mogelijkheid was geweest (en is nog steeds) het verbinden van de hier gepresenteerde conclusies met gegevens over het lezersbestand van de verschillende bladen. Hoe interessant zou bijvoorbeeld niet de bevinding zijn geweest — hier speculeer ik uiteraard — dat in de Volkskrant een bepaald (nader toe te lichten) conflictmodel van de samenleving sterk naar voren komt, terwijl het lezersbestand van die krant voor een groot deel bestaat uit gepriviligieerden die er volgens datzelfde conflictmodel alleen maar op uit zijn hun onrechtvaardige privileges te handhaven! Zo'n soort conclusie had dan weer enig licht kunnen werpen op het ingewikkelde verband tussen sociale positie en politieke opstelling. Het is niet meer dan een suggestie, maar iets in die trant mis ik toch wel.

Tegelijk ben ik me ervan bewust dat ook deze reactie meer vragen oproept dan beantwoordt. Mijn bedoeling was niet anders. De vraag wat goed, belangrijk, belangwekkend, relevant enz. sociologisch onderzoek is, blijft een open vraag. Ik hoop alleen in deze reactie bijgedragen te hebben tot de gedachtenvorming over dit probleem.

Repliek: de socioloog als mythe-jager W. Gerritsen van der Hoop

Het meest eens ben ik het met de suggestie van Wilterdink om mijn resultaten te gebruiken als start voor verdergaand onderzoek. Dat had ik er ook eigenlijk mee voor. Wilterdink stelt voor, de resultaten te verbinden met gegevens over de *lezers* van de drie kranten. Dat zou interessant zijn, maar je zou ook kunnen gaan onderzoeken wat nu de motieven zijn van de *makers* van die kranten, waarbij dan weer de door hen gepercepieerde eigenschappen van de lezers een rol spelen.

De kritiek onder de trefwoorden 'informatiegehalte' en 'empirische fundering' spreekt mij minder aan. Over het informatiegehalte heb ik gewoon een andere mening (daarover verderop), de kritiek m.b.t. de empirische fundering is mijns inziens te weerleggen als ik meer informatie geef over mijn werkwijze en over de door mij gehanteerde definities en operationalisering. Ik vond dat ik daarover in het artikel niet te veel moest uitweiden, maar ik wil hierbij graag de belangrijkste begrippen toelichten.

— mijn operationalisering van 'sensationeel'. Het is inderdaad zo, dat mijn operationalisering (1 — veelvuldig gebruik van foto's; 2 — grote koppen; 3 — koppen met een bepaalde inhoud) gebaseerd is op wat ik in De Telegraaf als sensationeel ervaar. De probleemstelling van de paragraaf over gerichtheid op sensatie was dus eigenlijk: in welke mate vind je elementen van sensatie-gerichtheid die kenmerkend zijn voor De Telegraaf nu ook terug in de andere kranten. Dat lijkt me een legitieme probleemstelling, je zou hoogstens kunnen tegenwerpen dat ik tot een belangwekkender definitie van sensatie-gerichtheid zou zijn gekomen als ik ook verder gekeken had dan De Telegraaf. Maar dat is een vraag van relevantie, niet van geldigheid.

— Wat betreft het 'overdrijvende' taalgebruik: ik had dat beter kunnen noemen: